

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
НАСТАВНО НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФАКУЛТЕТА ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

Одлуком Наставно–научног већа Факултета политичких наука Универзитета у Београду од 23. фебруара 2023. године именована је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације под насловом „Турска и Србија од тензија до сарадње: билатерални односи у периоду 2009-2019“ кандидаткиње Fatma Gamze Çakmak, у саставу: проф. др Драган Симић (Факултет политичких наука, Универзитет у Београду), доц. др Милан Крстић (Факултет политичких наука, Универзитет у Београду) и др Александар Јазић (виши научни сарадник Института за међународну политику и привреду у Београду). Комисија је прегледала и оценила наведену докторску дисертацију и на основу мишљења свих њених чланова подноси Наставно–научном већу Факултета Универзитета у Београду следећи:

РЕФЕРАТ

О УРАЂЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Основни подаци о кандидаткињи

Кандидаткиња Fatma Gamze Çakmak рођена је 1988. године у Коњи, Турска. Након завршене основне и средње школе у истом граду, универзитетско образовање стекла је на Универзитету у Анкари, на Факултету политичких наука, одсек за политичке науке и јавну управу 2011. године. Између 2012. и 2015. године радила је као помоћница специјалисте у државној банци. У периоду од 2011. до 2015. године завршила је мастер студије из области политичких наука на Универзитету Селчук и Универзитету у Истанбулу.

Испит при Министарству националног образовања Републике Турске положила је 2015. године и стекла право на студирање у иностранству. Као део стипендије коју је добила, послата је у Београд у име Универзитета Тракија/Једрене на студије балканских студија. Од 2015. године наставља докторске студије на Универзитету у Београду, на Факултету политичких наука, одсек за међународне односе.

Њена академска интересовања укључују спољну политику Турске, балканску политику Турске, односе земаља Западног Балкана међусобно и са другим великим геополитичким силама у региону.

Кандидаткиња даје свој допринос недељним извештајима о Балкану које објављује Балкански институт Универзитета Тракиа вестима које пише о Србији и Црној Гори. Fatma Gamze Çakmak, која је такође одговорна за балканску редакцију националног часописа *Дипломатија и стратегија* са рецензијом у Турској, пише чланке о анализи Западног Балкана и припрема недељне вести о земљама у региону.

Библиографија

Објављени радови

1. Çakmak, F. G., Kosova'da Avrupa Birliği: Eulex Misyonu Hakkında Eleştirel Bir Değerlendirme (European Union In Kosovo: A Critical Assessment About Eulex Mission), *The Journal of Academic Social Science*, No.96/2019, pp. 383-398.
2. Çakmak, F.G., "Valter Avrasya Çağını Müjdeliyor!", *Aydınlık Gazetesi*, 5 Nisan 2020.
3. Çakmak, F. G., Kosova'da Yaklaşan Seçimler, Süregiden Sorunlar, *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 3 Şubat 2021, <https://www.dsjournal.org/kosovada-yaklasan-secimler/>
4. Çakmak, F. G., "Edilgen" ve "Kırılğan" Barış Dayton 25 Yaşında, *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 9 Aralık 2020, <https://www.dsjournal.org/edilgen-ve-kirilgan-baris-dayton-25-yasinda/>
5. Çakmak, F. G., Batı Balkanlarda Çin-AB Rekabeti, *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 23 Eylül 2020, <https://www.dsjournal.org/bati-balkanlarda-cin-ab-rekabeti/>
6. Çakmak, F. G., Küresel Aktörlerin Balkan Jeopolitiğine Etkileri, *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 27 Ağustos 2020, <https://www.dsjournal.org/kuresel-aktorlerin-balkan-jeopolitigine-etkileri/>

Основни подаци о докторској дисертацији

Докторска дисертација „Турска и Србија од тензија до сарадње: билатерални односи у периоду 2009-2019” кандидаткиње Фатме Гамзе Чакмак технички је уподобљена са Упутством о облику и садржају докторске дисертације која се брани на Универзитету у Београду од 2019. године. Докторска дисертација писана је ћириличним писмом, фонтом Times New Roman, са проредом 1,5 и маргинама 20мм. Дисертација уподобљена на такав начин има 220 страна, од којих је 186 страна основног текста, док остатак чине списак библиографских јединица, прилози, биографија кандидаткиње и неопходне изјаве. Списак коришћених научних извора обухвата 368 јединица, од којих је монографија, научних чланака, релевантних докумената, прописа и осталих публикација 259, релевантних докумената и прописа 40, док је медијских и интернет извора 109.

Дисертација се састоји од шест поглавља: Увод; Теоријски оквир; Турска спољна политика у ери АКП-а; Развој блатералних односа Турске и Србије од 2009. до 2019. године; Студија случаја: детерминанта односа Турске и Србије између 2009-2019 и Закључак. Поглавља чине смислену и кохерентну целину, обрађујући различите аспекте који се тичу предмета истраживања. У сваком од њих кандидаткиња је користила обилату литературу на адекватан начин. Према томе, Комисија може да закључи да је и по форми и по суштини докторска дисертација у складу са научним методолошким стандардима и захтевима.

Предмет и циљ дисертације

Предмет овог рада односи се на међусобне односе Турске и Србије у периоду од 2009. до 2019. године, а у складу са спољном политиком Турске у Југоисточној Европи.

Док је Турска заузимала релативно пасивну или реактивну спољнополитичку позицију током периода хладног рата, њена послехладноратовска спољна политика обележена је таласима спољнополитичког активизма (Hale, 2000; Celik, 1999). Посебно током последње две деценије, Турска одржава активнију спољну политику на Балкану. Нова отварања према Југоисточној Европи и стварање нових држава увелико су измениле спољнополитичку стратегију Турске, која је имала за циљ далекосежнији политички утицај. Придруживањем мултилатералним снагама, такозваним Стабилизационим снагама (СФОР) Турска је преузела активну улогу и више се усмерила ка БиХ током рата који се у њој одигравао (Sönmezoglu, 2006: 593). Касније, током рата на Косову и Метохији 1999. године и током дугогодишњег спора Бивше Југословенске Републике Македоније и Грчке око имена „Македонија”, Турска се залагала за улогу посредника у региону. У периоду снажног економског раста почетком 2000. године, и успона новоформиране Партије правде и развоја (АКП), Балкан је био у центру пажње Турске. Напуштањем традиционалне реалполитике и применом нових приступа као што су „нула проблема са суседима” и „win-win”, Турска се нашла у посебно доброј позицији да одигра важну улогу у региону. Уз фрагменте османске баштине, као и културне односе који су постојали у региону и идентификацију “родбинских” заједница, Турци у иностранству су сматрани истинским богатством за стварање повољног окружења за обновљене блиске односе са заједницама на Балкану.

Паралелно са напорима Турске да оживи своје османско наслеђе на Балкану, текући процес придруживања ЕУ за који су аплицирале све земље Западног Балкана показује значајно успоравање. Деценију након што је процес започео, и упркос значајном списку активности, Западни Балкан остаје далеко од експлицитних циљева процеса – тј. чланства у Европској унији (ЕУ). Након почетне крхкости после ратних сукоба која је и навела ЕУ да напредује према процесу придруживања Западног Балкана, низак ниво ентузијазма за проширење у европским престоницама – заједно са глобалном економском кризом – оштро су скренули пажњу ЕУ са Балкана. Користећи нове политичке преокрете – и у одсуству било каквих солидних резултата на ЕУ пројекту за Западни Балкан – Турска је постојано наставила да повећава напоре на успостављању конкретних структура широм региона. Мреже турских верских и културних институција нашле су плодно тло у многим деловима Западног Балкана. Појавиле су се нове школе и универзитети, оживљавајући демографске и културне везе. На основу приступа који је нагињао принципу привлачења и убеђивања, а не притиска, појачано присуство Анкаре у региону у последњих 20 година постигло је огромну видљивост.

Иако се Турска повукла с Балкана почетком 20. века, она је недвосмислено остала важан балкански геополитички фактор. Треба напоменути да је на спољну политику Турске и оснивање модерне турске државе утицао кемализам као идеологија која раскида историјске традиције Османског царства и настоји да направи синтезу западних вредности и културе. Дакле, од самог почетка модерне турске државе, слоган „Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” („Мир у земљи, мир у свету”) био је обавезујући за службену спољнополитичку доктрину (Sander, 1995:2). Основа ове доктрине била је неекспанзионистичка и неинтервентистичка политика за стрпљиво грађење добросуседских односа са готово свим балканским земљама (Nahioğlu, 2011). Промене доктрине почеле су почетком деведесетих, када је Тургут Озал (*Turgut Özal*), оснивач Исламске десничарске партије (АНАП), постао председник Турске. У истом периоду, због кризе изазване распадом Социјалистичке

Федеративне Републике Југославије (СФРЈ), Турска је предузела неколико иницијатива да подржи босанске муслимане у сукобу у БиХ, што је у ствари био почетак фундаменталне промене у спољној политици на Балкану. Турска се такође придружила интервенцији НАТО против СРЈ 1999. године и наставила да одржава традиционално добре односе са косовским Албанцима како би још више ојачала свој положај у региону.

У првој деценији 21. века појавила се јасна формулација нове доктрине чији је циљ враћање утицаја у регионима који су некада припадали Османском царству. Овај нови геополитички приступ припада Ахмету Давутоглуу (*Ahmet Davutoglu*) (министар 2009-2014, премијер 2014-2016), творцу концепта „Стратегијска дубина” (*Stratejik Derinlik*). Вишедимензионалност и мултилатерализам су главне карактеристике ове нове стратегије. Евроатлантски вектор више није најважнија одредница и биће такође важно побољшати односе са актерима на Блиском Истоку, Северној Африци, Јужном Кавказу, Централној Азији и Балкану. Из ове перспективе „Стратегијска дубина” значи одступање од оксидентализма и приближавање паносманизму и пантуркизму (Babić, 2018). Његов главни циљ је постепена изградња такозване „меке моћи” (*soft power*) коришћењем традиција Османског царства у дипломатији. Турска је почела да решава све спорове са суседним земљама билатералним односима и посредовањем. На тај начин је Анкара почела да гради своју позицију и ауторитет као регионална сила. Наравно, ова стратегија има и веома прагматичну димензију као што су повећање извоза и инвестиција турских компанија у суседне земље.

Турска све више покушава да консолидује свој економски, политички и културни утицај на Балкану, што многи стручњаци и учењаци означавају као неоосманизам. (на пример, у својој књизи *Neo-Ottomanism - Turkey's Return to the Balkans*, Дарко Танасковић је подвукао верске и културне карактеристике неоосманизма и како Турска користи ове факторе да би стекла политичку моћ у региону). Ово се данас може сагледати кроз дипломатске активности Турске, како у Србији, тако и у региону. Несумњиво, недавни активизам у турској спољној политици према региону донео је и низ позитивних исхода. Да илуструјемо, Турска је од 2009. године преузела иницијативу за унапређење билатералних односа са Србијом. У октобру 2009. године турски председник Абдуллах Гул (*Abdullah Gül*) посетио је Београд – то је прва званична посета турског шефа државе од 1986. године. Такође, 2009. године Турска и Србија потписале су Споразум о слободној трговини, што је довело до побољшања билатералне трговине између две земље. Обим трговине између две земље у 2011. години износио је 568 милиона долара док је током 2018. године порастао на 1,2 милијарде долара.

Турска је такође председавала Процесом сарадње у југоисточној Европи (ПСуЈЕ) током 2009. и 2010. године. Слоган турског председавања „Од заједничке историје до заједничке будућности”, указује на однос Турске према Балкану. Чињеница да су бутмирски преговори предвођени Сједињеним Америчким Државама (САД) и ЕУ били неуспешни у решавању питања уставне реформе у БиХ, навела је Турску да настави своју дипломатију на високом нивоу међу свим странама (Türkeş, Rüma & Akşit, 2012:30). У ствари, Турска је покренула трилатералне механизме консултација, један са БиХ и Србијом, а други са БиХ и Хрватском. За време турског посредовања, односи Београда и Сарајева су се смирили у смислу да је нови амбасадор БиХ у Србији коначно акредитован и да је српски парламент усвојио декларацију којом се осуђује злочин у Сребреници. Такође, Турска је успешно лобирала да НАТО понуди БиХ Акциони план за чланство

(МАП) у априлу 2010. године. До данас су постојала три трилатерална самита на председничком нивоу између Турске, БиХ и Србије. Први је у Истанбулу организовао турски председник Абдуллах Гул 24. априла 2010. године, током којег су председници те три земље потписали Истанбулску декларацију о миру и стабилности на Балкану, чиме је гарантован територијални интегритет и суверенитет БиХ. Домаћин Другог самита одржаног 26. априла 2011. године био је председник Србије Борис Тадић. Трећи самит је одржан средином маја 2013. године, где су тројица председника потписала Споразум о економској сарадњи и започела истраживање могућности за успостављање трилатералног одбора за трговину. Први трилатерални састанак министара економије и трговине три земље одржан је у априлу 2013. године (Pavlović, 2015:20-21). Срдачан однос наставио се и после смене власти у Србији, упркос застоју изазваним запаљивом реториком тадашњег турског премијера Ердогана (*Erdogan*), који је изјавио да је „Косово Турска, а Турска Косово”, што је изазвало отказивање четвртог трилатералног састанка на председничком нивоу који је требало да буде одржан у децембру 2013. године у Београду (Ozkanca, 2016:37). Трилатерални механизам, који је најважнији корак у усклађивању три земље, још увек је активан, иако понекад постоје неслагања између земаља. Последњи самит је одржан 8. октобра 2019. године у Београду.

Нова балканска иницијатива Анкаре, која се састојала од успостављања трилатералног механизма између Србије, БиХ и Турске, поставила је основе за ближу сарадњу, наглашавајући чињеницу да трајни мир и стабилност у региону нису могући без Србије. Главно настојање Турске било је преузимање улоге регионалног посредника и наглашавање регионалне сарадње. Ослобођена од бирократских и често неадекватних механизма и преузевши своју нову улогу у региону, Анкара је приступила пројекту регионалне сарадње изван уобичајеног оквира, покрећући билатералне, трилатералне и мултилатералне мировне иницијативе. То је довело до различитих могућности за сарадњу – пре свега везано за инвестиције. Србија је у средишту сваке велике политичке дискусије која се тиче дешавања на Западном Балкану. Повољни географски положај Србије и њен свеобухватни, историјски доминантни политички утицај на остале земље у региону, чине је стратешки неопходном за Турску. С друге стране, тешка ситуација Србије због недостатка економских инвестиција и њеног циља да постане економски сигурнија, пружа оквир за будуће односе који ће се базирати на погодности турских инвестиција.

У складу са тим, последњих година из Турске долази основна порука да је Србија кључни партнер у стварању нове ере односа на Балкану. Стога су Турска и Србија показале завидну дозу политичког прагматизма, јер су свесне ограничења и ризика.

Циљ истраживања је да истражи мотивацију и ресурсе који стоје иза турског активизма у Србији са концептуалним оквиром. Стога ће ова теза пружити детаљну, ажурну и теоретски утемељену анализу турске спољне политике у Србији као и омогућити даљу анализу турске спољне политике на Западном Балкану.

У том контексту, главна тврдња истраживача је да су билатерални односи Србије и Турске (зависна варијабла) производ системских притисака (независна варијабла) и меке моћи (независна варијабла). У складу са тим истраживачки оквир се заснива на четири аргумента: а) први системски притисак је регионални вакуум моћи на Балкану изазван застојем у проширењу ЕУ након кризе еврозоне и недостатком пажње САД. Ова ситуација ствара пермисивно окружење за незападне силе као што су Турска, Русија, Кина, УАЕ, итд.

да делују асертивније у региону и Србија развија односе са западним земљама; б) други системски притисак је захваљујући турско-америчких (генерално западних) односа. Сукоб спољнополитичких интереса на Блиском истоку, (посебно због инвазије на Ирак од стране САД, Арапског пролећа, грађанског рата у Сирији, итд.) и последично развој односа Турске са алтернативним западним силама као што су Русија и Кина, и вођење аутономније спољне политике. И Турска и Србија воде политику балансирања између Запада и западних сила. Ово зближава две земље; в) регионални спорови попут Косова (и Турско признање независности Косова) и проблематична ситуација Републике Српске су могућа конфликтна питања која могу пореметити наведене билатералне односе; г) у ери АКП-а употреба алата меке моћи је повећана у поређењу са другим периодима. Оваква ситуација је омогућила Турској да појача своје односе како са балканским земљама, тако и са афричким и турским републикама. У светлу претходно поменутог истраживачког питања и изнетих аргумената, научни циљ ове тезе је да анализира динамику односа између Турске и Србије у периоду од 2009. до 2019. године коришћењем механизма узročности који обезбеђују структурални реализам и теорије меке моћи. Тиме се жели доказати да регионалне и међународне варијабле имају директан утицај на билатералне односе између Турске и Србије.

Као друштвени циљ своје дисертације, кандидаткиња сматра да је фокус, не само академске, већ и шире јавности, на значају проучавања савремених турско-српских односа, као кључних одредница турске спољне политике на Балкану. Детектовање бројних проблема у овим односима стога представља веома значајан сегмент друштвеног циља дисертације.

Постављена истраживачка питања јасно показују да је основни циљ овог истраживања научно објашњење, односно покушај давања убедљивог одговора на питање узрока побољшања билатералних односа између држава. Дисертација ће у мањем обиму представити и покушај предвиђања даљег развоја/погоршања турско-српских односа, на основу раније утврђених тачака конвергенције и дивергенције. Научни опис упознаје читаоца са предметом истраживања и послужиће као основа за објашњење и предвиђање.

Хипотетички оквир

Основна хипотеза: Зближавање Турске и Србије последица је међународног и регионалног развоја, а не историјских, идејних или културних фактора. Односи између Турске и Србије се граде и реконструишу у складу са њиховим позицијама у међународном систему.

Турска је као чланица НАТО-а од 1952. године и најважнији амерички партнер у овом региону дуго посматрана из перспективе америчке политике на Балкану. Атлантски систем је несумњиво препознао турски активизам не само за неутрализацију утицаја Евроазије и Русије у региону, већ је и веровао да регионални интереси Турске остају у складу са америчком и западном политиком. Једнако важан аспект била је контрола над муслиманима у региону јачањем секуларног турског ислама међу њима. Иако Турска понекад има несугласице с америчко-атлантским системом, она води политику процеса повратка на Балкан као својеврсну геополитичку и геоекономску надокнаду неиспуњеног циља чланства у ЕУ ради стицања веће аутономије у региону, а да притом није у супротности са атлантским интересима. Са друге стране, унутрашња и спољна политика

Србије су се прогресивно мењале након пада Милошевића. Од 2000-их, као главни спољнополитички циљеви Србије одређени су чланство у ЕУ и на тај начин интеграција у западни систем. Управо у том тренутку, почели су да се развијају билатерални односи, и две земље су почеле да деле сличне спољнополитичке циљеве по први пут током историје, као што је то детаљније описано раније.

Међутим, препреке за чланство обе земље у ЕУ нису уклоњене. Криза еврозоне коју је искусила ЕУ и настали вакуум моћи у региону навели су Турску да води активнију политику на Западном Балкану. У истом периоду, Србија је почела да развија добре односе са алтернативним, незападним силама (посебно са Русијом) и да одржава политику равнотеже између западних и незападних актера. Као резултат тога, обе земље су поступиле прагматично и билатерални односи су почели да се развијају упркос могућим конфликтним ситуацијама.

Прва посебна хипотеза: Европска дужничка криза, које је почела 2009. године, допринела је развоју билатералних односа Турске и Србије. Успоравање процеса приступања ЕУ, и Западног Балкана и Турске, створило је плодно тло за Турску да одржи активну политику на Западном Балкану. За земље Западног Балкана, а пре свега за Србију, (због проруске оријентације), то је прилика да добију алтернативног партнера попут Турске, уместо да буду снажно везани за ЕУ.

Друга посебна хипотеза: Турска ефикасно користи алате меке моћи и јавну дипломатију у односима са Србијом. На билатералне односе Турске и Србије позитивно утиче активнији и вишедимензионални приступ спољне политике Турске у периоду АКП. Иако постоје одређени спорови између две земље, попут сукоба у Босни и Херцеговини и признања Косова, билатерални односи се постепено развијају. Док Турска на међународном нивоу води западно оријентисану спољну политику, ефикасно користи алате меке моћи на регионалном и националном нивоу на Балкану.

Трећа посебна хипотеза: Билатерални односи Турске и Србије углавном се развијају у економским областима. Високе стопе раста које је динамична турска економија постигла у овом тренутку изгледају привлачно Србији. Такође за турске компаније развијање трговинских односа и инвестиције у Србију имају значење попут уласка на европска тржишта.

Четврта посебна хипотеза: Позитиван развој на политичким и економским пољима не одражава се на исти начин као у културним односима. Социјалнокултурни алати меке моћи, као институти ТИКА и Јунус Емре, су мање активни и ефикасни у Србији у поређењу с другим земљама западног Балкана због неоосманских стремљења и неких историјских предрасуда.

Пета посебна хипотеза: Иако билатерални односи Турске и Србије настављају да се развијају, Турска није у стању да достигне ниво који би се такмичио са другим великим силама у Србији као што су ЕУ, САД, Русија и Немачка.

Опис садржаја дисертације

Рад се састоји од шест поглавља – увод, 4 поглавља: 1) Теоријски оквир; 2) Турска спољна политика у ери АКП-а; 3) Турске и Србије од 2009. до 2019. године; 4) Студија случаја: детерминанта односа Турске и Србије између 2009-2019, и закључка.

У уводу кандидаткиња формулише проблем предмет и циљеви истраживања. Кандидаткиња успоставља хипотетички и методолошки оквир, представља очекиване резултате и научни допринос истраживања. Такође, у овом поглављу даје општу оцену односа Турске са Балканом од Балканских ратова до краја хладног рата да би се разумела историјска позадина билатералних односа.

У првом поглављу кандидаткиња расправља о теоријама неореализма и мекој моћи као теоријских оквира истраживања. Разјашњава се развијање теорија, изложу се основни појмови, а разматрају се и главни критичари који су усмеравали теорију.

У другом поглављу кандидаткиња анализира основну динамику турске спољне политике после хладног рата и измене спољнополитичког разумевања у ери АКП-а. У том контексту, такође, расправља о тврдњама о неоосманizmu и о доктрини Стратегијске дубине коју је увео Ахмет Давутоглу. Такође, у овом делу, спољна политика у ери АКП-а подељена је на три периода и анализирана из неореалистичке перспективе.

У трећем поглављу се испитују билатерални односи Турске и Србије под три подналова као политички, економски и социо-културни односи. Сврха овог одељка је да се утврди у којим областима су билатерални односи јаки, а у којим слаби. Успостављање трилатералног механизма између Србије, Турске и Босне и Херцеговине (који је један од најважнијих корака у јачању политичких и економских односа), узајамно укидање виза, међусобне политичке посете, званични споразуми и турска улагања у Србију детаљно се испитују коришћењем примарних и секундарних извора. Поред тога, активности ТИКА, Института Јунус Емре у Србији и невладиних организација, које су најважније оруђе турске меке моћи, оцењују се под поднасловом „Културни односи”.

У четвртном поглављу кандидаткиња испитује независне варијабле (системске варијабле и меку моћ) у емпиријској студији случаја. Ово поглавље анализира узрочне механизме српско-турских односа у периоду од 2009. до 2019. године уз помоћ стручних интервјуа и других примарних и секундарних извора. Истраживање укључује полуструктуриране дубинске интервјуе (*in-depth interviews*) са 20 стручњака из Турске и Србије – из ТИКА, Института Јунус Емре, невладиних организација, неких истраживачких центара (*think tanks*), академика, представника медија, званичника турске амбасаде, итд. Будући да имају важно место у оцени пулса јавности, такође имају знање да одговоре на постављена питања.

У закључку се налази и резиме аргумената. Методологија је опет размотрена, показујући поново читаоцу који су кораци предузети да би се дошло до закључака садржаних у поглављима о концептуалним и емпиријским студијама случаја. Неореализам и мека моћ као теоријски оквир такође су изложени заједно са методологијом. Завршно поглавље се такође укратко осврће на главне налазе истраживања и представља допринос тезама теорија неореализма и меке моћи, балканских студија и дисциплини међународних односа. У закључку су дате и препоруке за даља истраживања, јер случај турско-српских односа и турске спољне политике на Балкану може бити привлачан за емпиријска истраживања, али и за истраживања међународних односа везана за друге теоријске школе.

Методе које су примењене у истраживању

Централно методолошко питање ове студије односи се на узрочност или утврђивање узрока одређене појаве. У методологији постоје два начина решавања питања узрочности. Један је квантитативни метод где доминира приступ „последике узрока”, а други је квалитативни метод где преовладава приступ „узроци последица”. Први мери просечни ефекат узрочне, независне варијабле, док је други повезан са квалитативним истраживањем где се испитују узроци одређеног ефекта унутар појединачног случаја (Goertz and Mahney, 2012:41-42). Ова студија прихвата квалитативни приступ „узроци последица”. У том погледу, покушава да успостави јасну везу између узрочног фактора или, како се назива, независне варијабле и исхода, или зависне варијабле.

Кандидаткиња је у истраживању користила следеће опште научне методе: хипотетичко-дедуктивна, аналитичко-дедуктивна и компаративна. Истраживање се заснивало на примарним и секундарним изворима података, уз коришћење стручне литературе. У припреми дисертације коришћене су обимне базе писаног и мултимедијалног материјала и званичних података. Научна литература која се користила састојала се од чланака и монографија еминентних аутора. Стога, рад се ослања на претходно припремљен преглед литературе ради систематизације постојећих налаза с циљем њиховог бржег представљања, разрешења контроверзи и евентуалне надоградње њихових претпоставки. Такође, истраживање се фокусирао на вести и анализе, као и на званичне документе и извештаје. Велика пажња посвећена је изјавама турских и српских политичара, медијском садржају који покрива њихове активности, релевантне догађаје и уопште питањима која су била предмет овог истраживања.

Комисија је става да је кандидаткиња успешно остварила постављене циљеве користећи се наведеним методама. Кандидаткиња је кроз истраживачки процес остварила одређене научне резултате и доприносе који кореспондирају са постављеним научним и друштвеним циљевима.

Остварени резултати и научни допринос дисертације

Комисија сматра да је кандидаткиња Фатма Гамзе Чакмак на научно релевантан и методолошки адекватан начин, поштујући академске стандарде, остварила научни резултат, доприносећи академској заједници и постојећем научном фонду. Ова докторска дисертација резултат је самосталног и оригиналног рада кандидаткиње. Кандидаткиња је истраживању приступила теоријски утемељено, аргументовано и мултидисциплинарно, што се примећује у свим поглављима рада. Дисертација је формирана као научна студија у шест поглавља са поглављем о коришћеној литератури. Истраживачки материјал који се до сада није широко користио у области међународних односа у Србији и Турској свакодневно добија све значајнију улогу због дугорочних нерешених политичких проблема на Западном Балкану. Ово истраживање је осветлило не само главне карактеристике билатералних односа две земље, већ и њене утицаје на сарадњу и безбедност у региону, уз очекивање будућег развоја. Резултати истраживања представљају научни допринос проучавању међународних односа уопште. Научни значај истраживања

је допринос постојећој литератури о предмету истраживања као и валидација, преглед и критика постојећих теоријских концепата. Теза доприноси домену неореализма, меке моћи, балканских студија и међународних односа уопште. Резултат тезе је провера основне и посебних хипотеза. Истраживање је указало на динамику раста односа Србије и Турске у последњим годинама и на могуће теме неслагања који могу ограничити билатералне односе. Такође, истраживањем скренута пажња на предности коришћења еклектичног приступа у испитивању савремених односа Србије и Турске.

Комисија сматра да друштвени допринос истраживања није занемарљив. Увидом у ово истраживање, шира академска јавност има прилику да се упозна са резултатима истраживања до којих је кандидаткиња дошла у свом раду. Затим, истраживање може бити од користи и различитим политичким чиниоцима и доносиоцима одлука у Србији приликом конципирања, промишљања и спровођења конкретних политичких и геополитичких активности на локалном и регионалном нивоу у будућности. Дакле, употребна вредност истраживања у даљим научним и практичним радовима је значајна.

Очекивани резултати и научно/друштвени допринос истраживања

Комисија сматра да је овом докторском тезом кандидаткиња дала запажен друштвени допринос. Друштвени значај овог истраживања је разумевање постојећих разлика и сличности у спољнополитичким циљевима две земље, чији су односи важни у погледу регионалне политике. Последњих година може се боље разумети трансформација Србије и Турске на почетку 21. века и њихови спољнополитички циљеви, бацајући светлост на сложу динамику развоја билатералних односа. Ова докторска теза има за циљ и да пружи објективну анализу српско-турских односа, чија је интерпретација идеолошки и политички пристрасна, како у спољним тако и у националним академским областима. Зато ово истраживање има критичку важност доминантних схватања нове турске спољне политике само као неоимперијалних амбиција Анкаре или поновне исламизације турске државе и друштва. Употреба „неореализма” и „меке моћи” и њихова способност да интегришу независне варијабле у реалистичну, системску логику, омогућила је веома детаљан начин анализе турске спољне политике на Балкану и њеног утицаја на билатералне односе Турске и Србије током назначеног периода. Када су у питању балканске студије, највећи допринос ове тезе је емпиријски. Истраживањем су идентификоване кључне промене у системском окружењу Балкана које су обликовале место Турске и Србије у свету и региону од 2009. године. Емпиријски, ове промене су кључне прекретнице у новијој дипломатској историји Турске и Србије, укључујући глобалну финансијску кризу, незаинтересованост ЕУ за Балкан, погоршање односа Турске и САД због проблема на Блиском истоку и почетак аутономније спољне политике Турске, балансирање Србије између Запада и западних земаља, проглашење независности Косова 2008. године, криза у Украјини 2014. године, и контроверзна ситуација око Републике Српске. На основу овог налаза може се идентификовати доминантни тренд турско-српских односа у актуелном тренутку историје. Тренд је да су билатерални односи и Турске и Србије у успону као никада раније, упркос многим потенцијалним питањима неслагања између две земље.

Истраживачи који се баве Турском, Србијом, Балканом и европском геополитиком имаће користи од емпиријског дела истраживања ове студије. Ови налази се могу

надоградити у будућности. Они који су заинтересовани за спољну политику ЕУ, САД и Русије могу да стекну сазнања из ове студије и покушају да развију даље увиде о разматрањима. Они који су одлучили да истраже друге аспекте турске и српске спољне политике могу да стекну увид из ове студије о обрасцима и факторима који стоје иза спољне политике Анкаре и Београда. Будућа истраживања морају узети у обзир да, иако немају моћ глобалних сила, земље попут Турске и Србије нису само пиуни политике великих сила, већ покушавају да маневришу у таквим системским и сложеним односима.

Закључак

На основу прегледа докторске дисертације, чланови Комисије једногласни су у оцени да је дисертација „Турска и Србија од тензија до сарадње: билатерални односи у периоду 2009-2019” кандидаткиње Фатме Гамзе Чакмак оригинално научно дело урађено према одобреној пријави на коју је сагласност дало Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду. Кандидаткиња Гамзе Чакмак је до налаза дошла самосталним истраживачким радом, систематизујући постојећа и производећи нова сазнања о сложеној теми анализе. Дисертација представља заокружену логичку целину у теоријском, методолошком и научном смислу. Комисија констатује да су приликом израде поштовани прописани академски и научни стандарди писања дисертације. На основу претходно изнетих оцена, Комисија једногласно предлаже Наставно-научном већу Факултета политичких наука Универзитета у Београду да:

1. прихвати Извештај;
2. образује Комисију за одбрану у саставу: проф. др Драган Симић, редовни професор Факултета политичких наука Универзитета у Београду; доц. др Милан Крстић, доцент Факултета политичких наука Универзитета у Београду, др Александар Јазић, виши научни сарадник Института за међународну политику и привреду у Београду;
3. да одобри јавну одбрану докторске дисертације „Турска и Србија од тензија до сарадње: билатерални односи у периоду 2009-2019” и да проследи дисертацију, Извештај и своју одлуку у даљу процедуру Већу научних области правно-економских наука Универзитета у Београду.

У Београду, 6. јуна 2023. године

Комисија за преглед и оцену докторске дисертације:

Проф. др Драган Симић, редовни професор, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Доц. др Милан Крстић, доцент, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Др Александар Јазић, виши научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
